

BEFOLKNINGS- OG ERHVERVSUDVIKLINGEN PÅ RØMØ 1950-70

BODIL ENGELL

Engell, Bodil, 1977: Befolknings- og erhvervsudviklingen på Romø 1950-70. Geografisk Tidsskrift 76: 63-67. København juni, 1, 1977.

The general trend of unequal development between rural and urban intensifies on small islands. The development on the island of Rømø has further a special trend because of its intermediate position caused by the construction of the road-dam to Rømø, opened 1949. Furthermore, the recreational potential of the island and the special location close to the Danish-German border is of importance.

Bodil Engell, M.Sc. Geographical Institute, University of Copenhagen, Haraldsgade 68, DK 2100, Copenhagen Ø.

Den kraftige økonomiske vækst efter anden verdenskrig har bevirket en ulige udvikling i landdistrikter og byområder. Den udvikling, der karakteriserer landdistrikterne, gør sig i mere udpræget grad gældende for øerne. Fælles er den store fravandring, især af de unge aldersklasser, den skæve aldersfordeling med overvægt af gamle, landbrugets stilling som hovederhverv og som en afledet funktion af dette dominerende erhverv, indtægter under landsgennemsnittet og relativ høj arbejdsledighed eller skjult ledighed.

Grundlaget for behandlingen er dels offentliggjort og dels ikke publiceret materiale fra Danmarks Statistik. Materiale omhandlende befolkningens størrelse og struktur har kun været muligt at få for 1975, hvorimod oplysninger om erhverv ikke har været tilgængelige. Dette skyldes, at CPR-numrene danner grundlaget.

Rømø indtager en position mellem ø og landdistrikt i kraft af dæmningen. Dog gør specielle forhold sig gældende. Placeringen så tæt på den nordtyske grænse og øens rekreative værdier, der på grund af dæmningen har muliggjort, at den er blevet et yndet mål for 1-dags turister både fra Danmark og Tyskland. Tillige er øen et meget søgt feriemål.

Befolkningsudviklingen

Som baggrund for udviklingen i dag skal befolkningsudviklingen i de sidste 100 år belyses. Indtil 1860 var der tale om befolkningsvækst på øen. Det største indbyggertal nåedes omkring dette tidspunkt og var da på 1336 indbyggere. I modsætning til Danmarks mindre øer, der

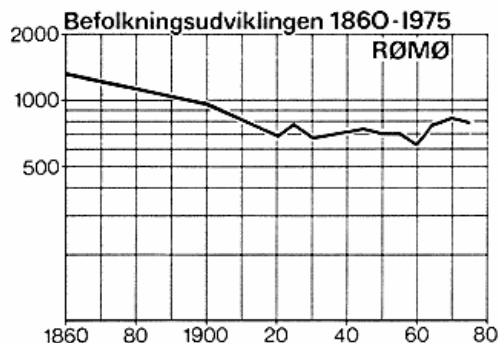

Fig. 1. The development of population, 1860-1975.

først i dette århundrede opnår deres befolkningsmaksimum, for 60 øers vedkommende så sent som 1955, begynder afvandringen fra Rømø allerede i 1860-erne. Dette skyldes, at øen efter krigen i 1864 blev en del af Tyskland. I 1870 var befolkningstallet ca 1200. Nedgangen skyldes hovedsagelig udvandring til Danmark. Efter genforeningen i 1920 viste øen ved folketællingen i 1921 699 indbyggere. På baggrund af genforeningen følger en tilvækst, og i 1925 var befolkningen på 766 indb. dvs. en vækst på 9,6% over en periode af 4 år. Derefter aftager befolkningen igen og er 1930 på 671 dvs. mindre end ved genforeningen. Fra 1930 til -45 ses en svag befolkningsvækst. Efter krigen følger Rømø helt den generelle udvikling for mindre øer med befolkningsfald; dette fortsætter indtil 1960. Tilsyneladende har dæmningen i 10-året 1950-60 ikke haft nogen gunstig indflydelse på befolkningsudviklingen. Tilbagegangen er i denne periode på 11,1% dvs. 1,1% årligt. Derefter begynder en befolkningsvækst, der først og fremmest skyldes tilflytning. Fra 1960-68 vokser befolkningen fra 625 indb. til 860 dvs. med 4,7% årligt. Efter 1968 aftager den igen og var 1975 på 799 indb., dvs. siden 1968 er befolkningen i gennemsnit aftaget med 1% årligt. Tabel 1 viser den årlige befolkningsændring 1956-69 belyst ved de demografiske komponenter. Fra og med 1970 er Rømø en del af Skærbæk kommune, og det har derfor ikke været muligt at få oplysninger, der viser disse komponenter specielt for Rømø efter 1969. Tabellen viser tydeligt, at for størstedelen af perioden er det vandringerne, der er årsag til de store befolkningsændringer.

Tabel 1. Befolkningsudviklingens demografiske komponenter 1956-69.

År	Fødte	Døde	Nat. vækst	Tilflyt.	Fraflyt.	Vandr. bal.	Saml. vækst
1956	14	5	9	60	59	1	10
1957	12	10	2	49	66	-17	-15
1958	9	13	-4	60	83	-23	-27
1959	11	5	6	52	90	-38	-32
1960	9	5	4	76	90	-14	-10
1961	6	3	3	71	67	4	7
1962	9	4	5	85	55	30	35
1963	13	6	7	59	69	-10	-3
1964	10	4	6	109	74	35	41
1965	16	3	13	175	101	74	87
1966	11	8	3	110	90	20	23
1967	10	11	-1	124	110	14	13
1968	13	8	5	129	103	26	31
1969	8	6	2	84	135	-51	-49

Som et mål for vandringerne omfang og betydning for befolkningsudviklingen er i tabel 2 angivet den årlige procent fraflyttere, nettomigrationen og mobiliteten 1956-69. Ved den relative nettomigration forstås tilflyttere minus fraflyttere i relation til folketallet. Den relative mobilitet er summen af tilflyttere og fraflyttere i relation til folketallet. Nettomigrationen er et udtryk for ændringer i befolkningsstørrelsen, mens mobiliteten kan give et mål for ændringer i befolkningsstruktur, da sammensætningen af de to flyttestrømme alders-, køns- og erhvervs-mæssigt er forskellige. Af tabellen ses, at for langt størstedelen af perioden flytter over 10% af befolkningen fra øen. I begyndelsen af 60-erne ses et mindre fald, mens den relative andel i 1969 antyder en kraftig vækst i fraflytningernes andel af befolkningen.

Tabel 3. Nettomigration i gennemsnit 1966-69 i pct. af folketallet 1/1 1968.

Nordøstsjælland	0,3
Øvrige Sjælland	0,3
Bornholm, Lolland, Falster	±0,8
Fyn	±0,3
Østjylland	0,2
Nordjylland	±0,5
Vestjylland	±0,1
Sønderjylland	±0,2
Rene landkommuner	±1,2

For at sætte Rømø i relation til det regionale flyttemønster er i tabel 3 angivet den gennemsnitlige nettomigration 1966-69 i % af folketallet 1.1.1968 for landsdele samt landkommuner. For hele perioden 1966-69 udgør nettomigrationen på Rømø en større andel end for nogle af de andre områder.

Mobiliteten viser at mellem 20% og 30% af befolkningen årligt flytter til eller fra Rømø, dvs. aktivitetsniveauet er overordentlig højt på øen.

Ændringer i alders- og kønsstrukturen

Uanset om vandringer til og fra et område fører til et

Tabel 2. Den relative andel fraflyttere, nettomigration og mobilitet i pct. af befolkningstallet.

År	Fraflyttere %	Nettomigration %	Mobilitet %
1956	8,39	0,14	16,78
1957	9,31	±2,45	16,57
1958	11,96	±3,45	21,44
1959	14,17	±5,98	22,36
1960	14,40	±2,24	26,56
1961	10,60	0,63	21,84
1962	8,25	4,50	20,99
1963	10,39	±1,51	19,28
1964	10,50	4,96	25,96
1965	12,75	9,34	34,85
1966	11,03	2,45	24,51
1967	13,27	1,69	28,23
1968	11,98	3,02	26,98
1969	16,65	±6,29	27,00

positivt, negativt eller uændret nettoresultat, vil de indvirke på aldersstrukturen.

Tabel 4. Ændringer i aldersstrukturen 1950-1975.

Alder	1950	1960	1965	1970	1975 [†]
0-14	27,6	25,2	27,5	22,3	22,2
15-64	59,7	63,0	60,1	63,1	62,8
65-	12,7	11,8	12,4	14,6	15,0
ialt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

[†]I 1975 er aldersinddelingen 0-15, 16-66 og 67-.

Tabel 4 viser groft de ændringer der er sket i alderssammensætningen fra 1950-75. For 1975 er inddelingen ikke helt den samme som for de andre år, men de ændringer, der er i 1975, ville yderligere have været forstærket ved samme inddeling. Af en sammenligning med Sønderjyllands amt og Danmark som helhed fremgår det, at Rømø skiller sig ud fra begge områder ved at have en større andel af gamle og mindre andel 15-64 årige. Sønderjylland indtager en position mellem Rømø og Danmark hvad aldersstruktur angår.

En illustration af forskellene fås ved hjælp af alderspyramider. Fig. 2 viser en alderspyramide for Rømø og Sønderjyllands amt 1970. For hver enkelt aldersklasse er

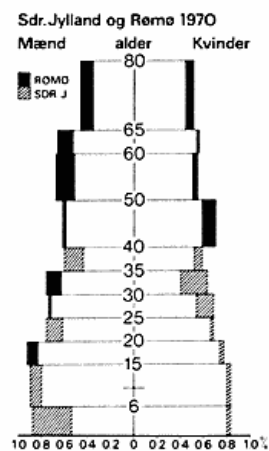

Fig. 2. Alderspyramide for Sønderjylland og Rømø, 1970.

Fig. 2. The age-structure for North Slesvig and Rømø, 1970.

den enkelte årgangs gennemsnitlige procentiske andel af den samlede befolkning udregnet. På Rømø udgør mændene 50,6% af befolkningen og kvinderne 49,4%. De tilsvarende andele for Sønderjylland er 50,2% og 49,8%.

To forhold træder tydeligt frem. For det første en overvægt af de ældre aldersklasser på Rømø. Fra 40 år og opefter udgør de for både mænd og kvinder en større andel end i Sønderjyllands amt. Kvinderne er tilsvarende i underskud i samtlige aldersklasser fra 0-40 år. Derimod tegner der sig ikke noget entydigt billede for mændenes vedkommende. Aldersklasserne 15-19 og 25-34 har overvægt på Rømø, mens de øvrige 0-14, 20-24 og 35-39 er underrepræsenteret i forhold til Sønderjylland.

Tabel 5. Dependency ratio: (0-19) + 65 årige/20-64 årige. 1970.

	pct.	index Danmark = 100
Rømø	82,5	109
Sønderjylland	84,4	111,5
Danmark	75,6	100

I tabel 5 er de uproduktives andel per hundrede i den produktive alder udregnet. Forsørgerbyrden på Rømø er større end for Danmark som helhed men ligger lidt under amtets.

En øget andel af gamle kendetegner de vestlige industrialiserede samfund, der har nået et stadium med både lav fødselshyppighed og lav dødelighed. Frugtbarheden i landdistrikterne har været større end i byerne, og stadig er der en ringe forskel. På trods af denne større fødselshyppighed i landdistrikterne er andelen af ældre større her som følge af fravandring af unge. Derved fås en generelt større forsørgerbyrde i landdistrikterne end i byområder.

Tabel 6. Old-age ratio 65-årige/20-64 årige. 1970.

	pct.	index Danmark = 100
Rømø	26,6	124
Sønderjylland	22,4	105
Danmark	21,4	100

Overvægten af gamle på Rømø ses af alderspyramiden fig. 2, og afspejles endvidere ved indextallene tabel 6, der angiver at for hver 100 over 65 år i Danmark er der på Rømø 124 i forhold til aldersklasserne 20-64 år, mens tallet for Sønderjylland er 105.

Tabel 7. Child/woman ratio (0-6)årige/15-49 årige kvinder. 1970.

	pct.	index Danmark = 100
Rømø	44,5	94,5
Sønderjylland	47,1	100
Danmark	47,1	100

Som omtalt tidligere er fødselshyppigheden i landdistrikterne større end i byerne. Men som mål for frugtbarheden er det i denne forbindelse ikke særlig anvendeligt. I stedet giver den såkaldte child/woman ratio et bedre grundlag for sammenligninger.

Som det ses af tabel 7 har Rømø et relativt lavere børnetal end både Sønderjylland og Danmark, der på dette punkt er ens.

Erhvervsudviklingen på Rømø 1950-70

Generelle udviklingstendenser.

Udviklingen i de enkelte erhverv og ikke-erhvervsaktive hovedgrupper i Danmark er undersøgt af Illeris og Lundsteen (1972). De undersøgte bl.a. sammensætningen af strukturel og speciel vækst. Ved den strukturelle vækst forstås den vækst, der ville finde sted i en landsdel forudsat, at den fulgte den gennemsnitlige udvikling inden for hver gruppe. Ved den specielle udvikling forstås den faktiske udviklings afvigelser fra den strukturelle. For de fleste landsdele fandtes, at den strukturelle udvikling var større end den specielle udvikling, og at den specielle udvikling i de fleste tilfælde har virket i modsat retning af den strukturelle.

Udviklingen i de rene landdistrikter har en ud fra vækstsynspunkt i stigende grad ugunstig stilling. De har en stor andel af landbrugere (i accelererende tilbagegang), få servicebeskæftigede (i accelererende vækst) og få industribeskæftigede. Rømø skiller sig ud fra dette mønster, som det vil fremgå af det følgende, og som det fremgik af gennemgangen af befolkningsudviklingen, idet den har været i befolkningsmæssig vækst.

Erhvervsudviklingen er delt op i fire afsnit. Først sammenlignes strukturen i 1970 på Rømø med erhvervsstrukturen i Sønderjylland og for Danmark som helhed. Dernæst gennemgås udviklingen fra 1950-65 for hele befolkningen. Endvidere beskrives udviklingen fra 1960-70 for de enkelte erhverv og ikke-erhvervsaktive grupper og endelig gennemgås den strukturelle og specielle udvikling på Rømø i forhold til Sønderjyllands amt 1965-70.

I lighed med resten af landet er andelen af erhvervsbeskæftigede på Rømø vokset efter et fald fra 1950-60, hvor befolkningen tillige gik tilbage. I 1950 var 43,1% af befolkningen erhvervsbeskæftigede, i 1960 var deres andel faldet til 36,5%. Derefter sker en vækst i erhvervsbeskæftigelsen frem til 1970 fra de 36,5% i 1960 til 41,1% i 1965 og til 43,8% i 1970. I disse tal er husassistenter ikke medregnet som i omstående tabel 8, der viser befolkningens fordeling på erhverv og ikke erhvervsgruppe i 1970 i %. Rømø adskiller sig fra resten af landet på en række punkter. Dels er beskæftigelsen i landbrug større her end for de to andre områder, dels ligger industribeskæftigelsen betydeligt lavere. Dette kan ikke undre, da området hører til de rene landdistrikter. Den største afvigelse fra gennemsnittet i Sønderjyllands amt fås m.h.t. servicebeskæftigelsen, hvor andelen på Rømø

Tabel 8. Befolkningens fordeling på erhverv og ikke-erhvervsgruppe 1970 i pct.

	Rømø	Sønderjylland	Danmark
Landbrug m. v.	8,7	8,4	5,4
Industri	11,8	16,5	18,4
Service incl. husassistenter	24,5	19,6	24,2
Erhverv ialt	45,0	45,0	48,4
0-14 år	20,3 ⁺	26,0	23,2
Unge under uddannelse	5,0	4,5	5,1
Husmødre	16,8	13,5	12,3
Pensionister	12,9	11,0	11,0
Hele befolkningen	100,0	100,0	100,0

⁺For Rømø omfatter gruppen kun 0-13 år.

endog er større end for landet som helhed nemlig 24,5%. Dette må ses i lyset af den store andel, der er beskæftiget inden for turisterhvervet. For de ikke-erhvervsaktive grupper er de største afvigelser (når de 0-14 årige undtages idet de ikke er direkte sammenlignelige) husmødre og pensionister. Begge grupper udgør en større andel på Rømø end i de to andre områder. Dette bevirker at andelen af erhvervsbeskæftigede er 3,4% mindre på Rømø end gennemsnittet for hele landet.

De grupper, der viser de største ændringer i beskæftigelsen 1950-65 er landbrug m.v. og håndværk og industri, der i 1965 er opdelt i fremstillingsvirksomhed og bygge- og anlægsvirksomhed. I løbet af perioden 1950-65 går landbruget tilbage med 16,6% fra 41,8% til 25,2%. Samtidig stiger industri og håndværk fra 25,2% til 31,4% fordelt med 11,9% ved fremstillingsvirksomhed og 19,5% ved bygge- og anlægsvirksomhed. I perioden 1960-65 begynder flyttemønstret at vende, og tilflytningerne overstiger fraflytningerne. Formodentlig har sommerhusbyggeri og diverse turistfaciliteter tillige lagt beslag på arbejdskraft indenfor bygge- og anlægssektoren. Dette kan forklare den store andel. Indenfor transportsektoren og administration og liberale erhverv sker en mindre vækst over perioden som helhed.

For 1950 er beskæftigelsen ikke opdelt på erhvervsaktive og ikke-erhvervsaktive derfor giver disse tal ikke et direkte billede af beskæftigelsesudviklingen. Fra 1960-70 er beskæftigelsen imidlertid opdelt, Fig. 3. Af de erhvervsbeskæftigede på Rømø var i 1960 42,0% ved landbrug m.v. og i 1970 kun 19,8%. Men stadig er landbrug den erhvervsgruppe med flest beskæftigede. Tilbagegangen skyldes næsten udelukkende nedlæggelse af landbrug, idet de selvstændige går tilbage fra 59 til 39 samtidig med, at den samlede beskæftigelse aftager med 29 personer. Den tidligere omtalte vækst inden for bygge- og anlægsvirksomhed afløses af tilbagegang på 5,4% i perioden 1960-65, derimod er fremstillingsvirksomhed nogenlunde konstant. Samtlige resterende erhvervsgrupper dvs. alle serviceerhvervene viser vækst i hele tiåret. Størst er væksten inden for transportvirksomhed, der i relativ betydning vokser fra 8,8% til 17,6%. Beskæftigelsesmæssigt er der sket en 3-dobling fra 21-63 ansatte.

ERHVERVSSAMMENSÆTNINGEN 1960-70

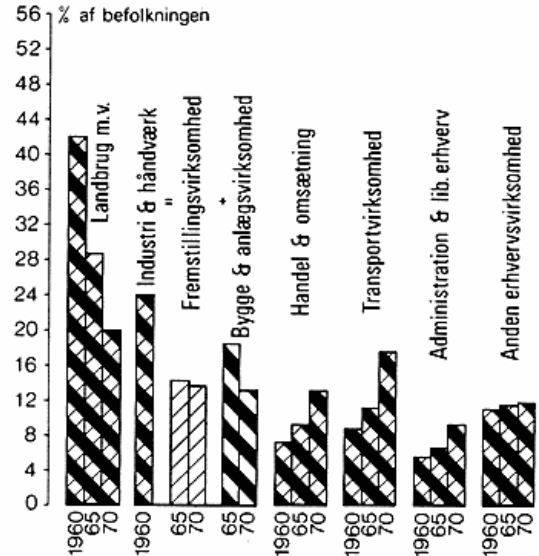

Fig. 3. Erhvervssammensætningen på Rømø 1960, 65 og 70.

Fig. 3. The employment on economic activities in per cent of the population, 1960-70.

En væsentlig vækst finder tillige sted inden for handel og omsætning, hvor andelen af erhvervsbeskæftigede vokser fra 7,1% i 1960 til 13,1% i 1970. For både handel og omsætning og transporterhvervene er den største vækst fra 1965-70. Administration og liberale erhverv viser en vækst i antallet af beskæftigede på 254% fra 13-33 personer. Som tidligere omtalt stiger andelen af beskæf-

Tabel 9. Ændringer i arbejdsstilling 1950-70.

Stilling	1950		1960		1965		1970	
	pct.	antal	pct.	antal	pct.	antal	pct.	antal
Selvst.	34,0	103	41,2	98	32,3	108	23,2	83
Medhj. hustruer	18,8	57	6,3	15	9,9	33	7,8	28
Funktio- nærer m.v.	7,9	24	10,9	26	15,3	51	24,0	86
Arbejdere	39,3	119	41,6	99	42,5	142	45,0	161
Ialt	100,0	303	100,0	238	100,0	334	100,0	358

tigede gennem perioden fra 238 personer i 1960 til 358 i 1970 tillige med befolkningsvæksten, hvilket gør, at andelen af erhvervsbeskæftigede vokser fra 36,5% til 43,8%.

Men hensyn til arbejdsstilling findes oplysninger for hele perioden 1950-70. (Tabel 9). Perioden 1950-60 der var præget af befolkningsmæssig tilbagegang, viser en kraftig vækst i den relative andel af selvstændige. I realiteten er der tale om en nedgang på 5 personer. Selvstændige har en mindre tilbøjelighed til at flytte end arbejdere. Fra 1960-70 falder de selvstændiges betydning ned til 23,2%. En anden udvikling er stigningen i funktionærer og tjenestemænd fra 7,9% i 1950 til 24,0% i 1970. Begge disse udviklinger er karakteristiske for landet

Tabel 10. Strukturel og speciel udvikling på Rømø i relation til Sønderjylland 1965-70.

Erhverv	Rømø (antal) 1965	Rømø (antal) 1970	Sønderj. vækst pct. 1965-70	Rømø abs. vækst. ialt	struk. spec.
Landbrug m.v. ialt	96	71	±21,8	±25	±21
Selvst.	54	39	±20,6	±15	±11
Fremst.v. ialt	47	49	13,6	2	6
Selvst.	5	9	±17,2	4	±9
Bygge og anlæg ialt	62	47	8,3	±15	5
Selvst.	11	8	±6,6	±3	±5
Handel og oms. ialt	31	47	7,0	16	2
Selvst.	20	12	±10,5	±8	±2
Transportv. ialt	37	63	7,3	24	3
Selvst.	5	6	±6,4	1	±3
Adm. og lib. erhv. ialt	22	33	35,9	11	8
Selvst.	1	-	14,7	±1	0
Anden erhv. v. ialt	37	41	6,6	4	2
Selvst.	12	9	±8,4	±3	±1
Uoplyst erhverv	2	7	±12,0	5	±2
Ialt erhv.	334	358	5,4	24	18
Pensionist. udeb. stud.	84	107	24,6	23	21
Husmødre	141	137	±12,2	±4	±17
Frem. husass.	8	4	±51,7	±4	±4
Døtre, der er husass.	6	5	±82,6	±1	±5
Børn 0-13	212	166	21,2	±46	45
børn og unge o. 14	27	39	35,8	12	10
Hele bef.	812	816	3,1	4	3

som helhed. Den største gruppe arbejdere viser en lignende udvikling som funktionærer, men med en noget mindre vækst fra 39,3% i 1950 til 45,0% i 1970. Endelig er der medhjælpende hustruer, der over perioden som helhed både relativt og absolut går tilbage. Fra 1950-60 er der tale om en meget kraftig tilbagegang, derefter sker en vækst fra 1960-65 og endelig fra 1965-70 tilbagegang.

Personer uden for erhverv er registreret for hele perioden 1950-70. Husmødre vokser i perioden 1950-60 på bekostning af medhjælpende hustruer, der i denne periode viser en tilbagegang (fig. 4), der svarer til væksten i den førstnævnte gruppe. Men fra 1960-70 er både husmødre og husassistenter i tilbagegang. For pensionister er der tale om vækst over perioden som helhed fra 10,8% i 1950 til 13,1% i 1970. Den relative andel viser dog et fald 1960-65, men i absolutte tal er der tale om vækst fra 73 til 84 personer. Andelen af børn er i tilbagegang, mens unge under uddannelse viser vækst.

Nedenfor skal gennemgås den specielle og strukturelle udvikling på Rømø i lighed med den tidligere nævnte undersøgelse foretaget af Illeris og Lundsteen. Udviklin-

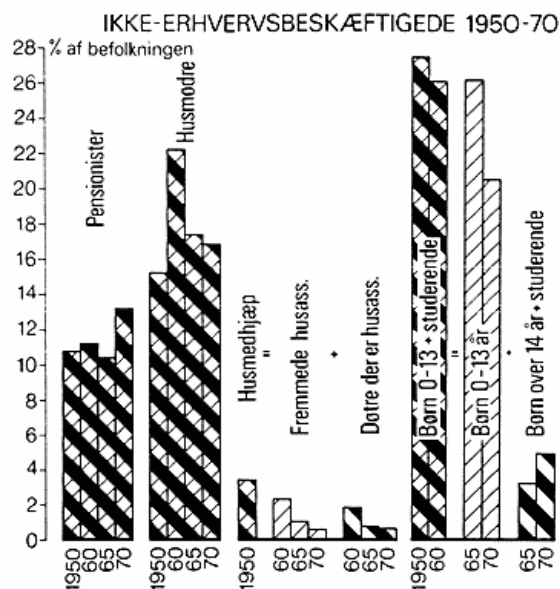

Fig. 4. Ikke erhvervsbeskæftigede på Rømø, 1950, 60, 65 og 70 i % af befolkningen.

Fig. 4. Unemployed in per cent of the population in 1950-70.

gen på Rømø vil blive belyst i forhold til udviklingen i Sønderjyllands amt. Der må tages forbehold m.h.t. tolkningen, idet den bygger på et lille talmateriale. Kun perioden 1965-70 er belyst, og kun følgende kan med nogenlunde sikkerhed fastslås (tabel 10): Udviklingen inden for landbrug — både den samlede og de selvstændige landmænds — følger den generelle i amtet. Med hensyn til udviklingen inden for bygge- og anlægssektoren, handel og omsætning og transportvirksomhed dominerer den specielle faktor. Dvs. udviklingen inden for disse 3 sektorer er betinget af de specielle forhold, der gør sig gældende på Rømø. For førstnævnte områder vedkommende er tilbagegangen i beskæftigelsen langt større og modsat rettet den generelle udvikling. De to øvrige grupper, handel og omsætning og transportvirksomhed, viser en kraftigere vækst, end man kunne forvente, som følge af den specielle udvikling af turismen på øen.

For de ikke-erhvervsaktive er der tre grupper, man med rimelighed kan udtale sig om. For det første er der udviklingen i antallet af pensionister der stort set følger amtet som helhed. Dernæst er tilbagegangen i antallet af husmødre meget mindre end den strukturelt betingede. Formodentlig skal dette forklares ud fra de erhvervs-muligheder, der er for kvinder på Rømø. Endnu en gruppe udskiller sig kraftigt fra mønstret for amtet, børn fra 0-13 år. Den strukturelt betingede udvikling angiver en vækst i antallet af børn på 45, hvorimod den faktiske udvikling viser en tilbagegang på 46.

Udviklingen i antallet af børn og unge over 14 år svarer til den forventede. Det samme kan siges om den samlede befolkningsudvikling.